

Олена ДЕМЧУК

Класифікація поняття життєвої компетентності особистості та його детермінанти

Категорія компетентності є одним із фундаментальних понять сучасної науки. Необхідно зазначити, що розуміння феномену людської компетентності розвивалося поступово, разом з накопиченням філософських та психологічних знань про людину та оточуючий. Поняття „компетентність” знаходиться нині в епіцентрі світової думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи і життєві результати освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність [3].

Аналіз стану наукової розробки проблеми засвідчує, що її дослідження стають усе більш інтенсивними і різноспрямованими. Найбільш розробленими є її педагогічний (Б. Вульфсон, С. Гессен, В.

Долл, І. Єрмаков, Т. Каткова, О. Кононко, Дж. Куллахан, Л. Пермінова, Ж. Перре, Дж. Равен, Б. Рей, М. Рижаків, І. Тараненко, Г. Халаш), соціально-психологічний (К. Абульханова-Славська, В. Дружинін, О. Коржова, А. Мінаєв, Л. Мітіна, К. Обуховський, Л. Петровська, О. Пенькова, М. Попова, Л. Сохань, Е. Старовойтенко, Т. Титаренко, В. Циба, Н. Шевченко) та соціологічний (З. Бауман, П. Бергер, П. Бурдье, Е. Гідденс, О. Злобіна, Л. Іонін, І. Мартинюк, Т. Лукман, Т. Резнік, Ю. Резнік, Н. Соболева, В. Тихонович, У. Томас, А. Шюц) аспекти.

Як зазначає М. Степаненко, проблема життєвої компетентності привертає увагу не стільки як самостійний предмет, скільки у контексті аналізу різних аспектів проблеми людини та її буття в світі, передусім проблеми мистецтва жити [8, с.11]. Остання перебуває у центрі уваги багатьох сучасних філософів (П. Адо, Р. Барт, Ж. Бодріяр, Г. Горак, Ж. Дельоз, Н. Корабльова, С. Кримський, М. Култаєва, В. Малахов, І. Степаненко, В. Табачковський, М. Фуко, Н. Хамітов) і психологів (А. Адлер, Б. Братусь, Д. Леонт'єв, А. Маслоу, Ч. Тарт, В. Франкл, Е. Фромм, К. Юнг). Вона актуалізується у контексті пошуків „нової етики” (Г. Йонас, М. Конш, Е. Левінас, Г. Марсель, Р. Мізраї, П. Рікер, К. Росе), у зв'язку з осмисленням викликів сучасної цивілізації і можливих відповідей на них (Г. Арндт, К. Апель, Б. Вандельфельс, О. Данильян, А. Єрмоленко, Н. Еліас, М. Кастельс, І. Карпенко, В. Корженко, В. Лозовой, К. Лоренц, Е. Макінтайр, М. Оже, Ю. Павленко, В. Пазенок, М. Попович, Е. Тоффлер, М. Требін).

Проблема визначення психологічного змісту компетентності в життєвому циклі особистості до цього часу залишається однією з актуальних проблем психологічної науки. Вона виступила об'єктом досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (П. Горностаї, В. Зарицька, І. Єрмаков, С. Максименко, Д. Равен, М. Рибаків, Л. Сохань, І. Тараненко, Т. Титаренко, В. Ямницький та ін.).

Розглянемо провідні наукові підходи до визначення категорії компетентності. Для з'ясування етимологічного змісту поняття насамперед звернемося до словникових джерел.

У „Словнику української мови” „компетентний” характеризується як: 1) той, хто має достатні знання в певній галузі, з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; що ґрунтується на знанні, кваліфікації; 2) той, хто має певні повноваження, повноправний, повновладний [5, с. 250].

Більш сучасна формула розуміння поняття „компетентність” міститься в англомовних словниках. У перекладі з англійської „competence” означає (за двомовним англо-українським словником):

здатність, уміння, правомочність [5,с.141]. Тлумачний словник англійської мови трактує поняття „competence”, яке походить від латинського „competere” та має значення „збігатися”, „погоджувати”, „бути здатним”, як: відповідність, достатність, уміння виконання певної роботи, завдання, обов’язку; розумові здібності або загальні вміння і навички [5, с.142].

Підхід до розуміння компетентності як здатності діяти, відповідності певним стандартам, вміння виявляти окремі навички, демонструвати спеціальний рівень знання – засвідчують Словник сучасної англійської мови Лонгмен (Харлоу, 1995; Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow: Longman Dictionaries, 1995. – 1668.: ill., p. 270), а також посібник М.П. Садкера, Д. Садкера „Вчителі, школа та суспільство” (Sadker M. P., Sadker D.M. Teachers, School and society. – New-York: McGrow-Hill Ink., 1997. – 633.: ill., p. 613) та ін. джерела.

Англомовні словники дещо рельєфніше й адекватніше розкривають сучасний зміст поняття „компетентність”, де на перший план виходить категорія „здатність до дії” як уміння використовувати знання у практичній діяльності; як певні стратегії для реалізації творчого потенціалу особистості [5, с.142].

У науковій літературі до поняття компетентності включають, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу, рівень, уміння, і досвід практичного використання знань. Спільним, що характеризує позицію різних джерел, є те, що знання людини виступають потенціалом, яким вона володіє, але привести його в дію зможуть додаткові фактори. Отже, компетентність – це не тільки наявність знань і досвіду, але й уміння їх використовувати під час здійснення своїх життєвих функцій. [5].

Як зазначає В. Зарицька, до визначення поняття „життєва компетентність” зверталися як психологи, так і педагоги (Г. Балл, О. Бодальов, Є. Варбан, Ж. Делор, І. Єрмаков, Л. Орбан-Лембрик, Б. Рей, Л. Сохань, І. Тараненко, Т. Титаренко, В. Циба, М. Холодна та ін.). Вони пояснюють це поняття як складне утворення, що вбирає в себе знання, уміння, навички, життєвий досвід та життєві досягнення. І. Тараненко розглядає життєву компетентність як „мобільність і здатність до переміщень”, Г. Халаш трактує як реальну „здатність до застосування знань”, Ж. Делор – як „фундаментальні опори”, Б. Рей – як „ключові уміння” та ін. Разом з тим, усі вони сходяться в думці про те, що життєва компетентність – це здатність особистості

застосовувати знання, уміння і життєвий досвід відповідно до життєвої ситуації [6, с.8].

І. Єрмаков зазначає, що термін „компетентність” найчастіше використовують як синонім понять „поінформованість”, „обізнаність”, „авторитетність”, він конкретизується щодо різних галузей. У перекладі з латинської слово *competens* означає „підходящий”, „відповідний”, „узгоджений” [5, с.207].

Вчений говорить про формування життєвих стратегій, максимально адекватних до нової соціальної ситуації. Це зумовлює необхідність розробки системи розвитку життєвої компетентності. Життєва компетентність, на думку автора, це знання, вміння, життєвий досвід особистості, необхідні для розв’язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального проекту. Вона передбачає свідоме ставлення до виконання різних життєвих і соціальних ролей [5, с. 18-19, 44-47].

Натомість Л. Сохань вважає, що життєва компетентність є складним системним поняттям, яке не зводиться ні до знань, ні до навичок, ні до якостей. Вона вбачає у цьому утворенні, передусім, здатність особистості вирішувати проблеми в усіх сферах життєдіяльності, виконувати життєві і соціальні ролі, що ґрунтуються на життєтворчих знаннях, уміннях і навичках, життєвих досягненнях. У структурі життєвої компетентності Л. Сохань викремлює такі блоки життєвих здатностей: життєтворчі знання, уміння і навички (теоретичні, практичні, про світ та себе, норми поведінки); життєтворчі здатності (аналітичні, прогностичні, поведінкові); життєвий досвід (власний та інших); життєві досягнення (особисте щастя, соціальний статус, самореалізація) [5, с. 266].

При цьому серцевину життєвої компетентності складає здатність особистості розробляти своє життя як проект, визначати цільові та смисложиттєві параметри.

В іншому разі це призводить до життєвої некомпетентності, природу якої глибоко розкрила Т. Титаренко.

На думку П. Горноста, компетентність – це здатність особистості опанувати свої психологічні ролі, стати повноправним суб’єктом цих ролей, вводити рольову поведінку у процес власної життєдіяльності та життєтворчості, що дає змогу розв’язувати різні життєві потреби. Компетентна людина здатна:

- приймати рішення відносно себе та прагнути до розуміння власних почуттів і вимог;

- блокувати неприємні почуття та власну невпевненість;
- знати, як досягати мети найефективнішим чином;
- правильно розуміти бажання, очікування і вимоги інших людей, враховуючи їхні права;
- розуміти, як з урахуванням окремих обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей, власні вимоги;
- усвідомлювати, що компетентність не має нічого спільного з агресивністю і передбачає повагу прав і обов'язків інших [1, с. 44].

Розвиваючи поняття життєвої компетентності, В. Циба наголошує, що її зміст визначає осмислення свого призначення, своєї долі, життєвих цілей, смислу життя і організація життєвого шляху визначає зміст життєвої компетентності.

Компетентність розкриває міру включеності в активну дію, здатність ефективно розв'язувати проблемну ситуацію життя, мобілізувати при цьому знання, досвід, цінності, уміння.

Як вважає Д. Равен, основними складовими компетентності є:

1. Внутрішньо вмотивовані характеристики, пов'язані з системою особистісних цінностей. До них відносяться такі якості людини, як ініціативність, лідерство, безпосередній інтерес до механізмів роботи організації і суспільства загалом, а також до роздумів про їх можливий вплив на неї саму. Всі ці якості залежать від наявності конкретних спеціальних знань – на противагу застарілому загальному, неспеціальному знанню, яке пропонується більшістю освітніх програм сьогодні.

2. Уявлення й очікування, пов'язані з механізмами функціонування суспільства та роллю людини у суспільстві. Тут важливі уявлення людей про самих себе і про ту роль, яку вони самі відіграють у діяльності організації. (Образ себе та світу, суспільства) [5, с.140].

Життєва компетентність є цілісним утворенням, системою властивістю усїєї особистості, що характеризує її здатність зберігати та оптимально відтворювати, розвивати себе, своє життя, успішно діяти в різних життєвих ситуаціях, вирішувати складні життєві проблеми. Будь-яка диференціація, поділ життєвої компетентності на складові є досить умовною, вимушеною. Однак, можливо виокремити ряд компетенцій, тобто складових життєвої компетентності, які являють собою систему здатностей, що забезпечують особистості можливість оптимально здійснювати свою життєдіяльність в усіх її

формах (пізнанні, діяльності, спілкуванні, відносинах) та сферах – (економічній, соціальній, політичній, культурній та побутовій).

На думку психологів (О. Бодальов, О. Деркач, Ю. Кулюткін, Л. Орбан-Лембрик, М. Рибніков, О. Степанова, Г. Сухобська, Г. Білицька, Є. Варбан, Н. Глуханюк, Л. Сохань, Н. Шевченко, В. Ямницький та ін.), життєва компетентність інтегрує в собі різні види компетентностей, які розкривають загальні здатності людини у тих чи інших сферах життєдіяльності.

Так, згідно поглядів М. Рибаківа, поняття компетентності інтегрує когнітивний, мотиваційний, етичний, соціальний і поведінковий компоненти. Бути компетентним – значить уміти мобілізувати у даній ситуації набуті знання і досвід [4, с.21].

М. Холодна розглядає поняття компетентності у взаємозв'язку з процесами мислення та інтелекту. На думку дослідниці, компетентність – це особливий тип організації знань, який забезпечує можливість прийняття ефективних рішень в певній предметній галузі діяльності. Дослідження психологічної природи компетентності дозволили М. Холодній виділити ознаки типу організації знань, які відрізняють компетентну людину:

- різноманітність (багато різних знань про різне);
- артикулювання (елементи знання чітко виділені, при цьому всі вони знаходяться в певних взаємозв'язках між собою);
- гнучкість (як зміст окремих елементів знання, так і зв'язку між ними, можуть швидко змінюватися під впливом тих чи інших об'єктивних факторів, у тому числі і тоді, коли знання перетворюється в незнання);
- швидкість актуалізації в даний момент в потрібній ситуації (оперативність і легкодоступність знання);
- можливість застосування в широкому спектрі ситуацій (в тому числі здатність до перенесення знання в нову ситуацію);
- виділення ключових елементів (в різноманітності знань щодо конкретної предметної області окремі факти, положення, визначення визнаються найважливішими, визначальними для її розуміння);
- категоріальний характер (визначальна роль того типу знання, яке представлене у вигляді загальних принципів, спільних підходів, загальних ідей);
- володіння не тільки декларативним знанням (знанням про те, що), але й процедурним знанням (знанням про те, як);

- наявність знання про власне знання.

Остання з ознак компетентного типу організації знань, що відноситься до метакогнітивних процесів (ті, які забезпечують управління власною інтелектуальною діяльністю), є результатом рефлексивного самоконтролю [7, с. 64].

І. Єрмаков визначив два основних блоки компетенцій, які утворюють життєву компетентність особистості – базові (особистісно-центровані) та похідні (суспільно-центровані) компетенції. Цей поділ також є досить умовним. Автор виходить з того, що у структурі життєвої компетентності можна виокремити базові елементи (наприклад, фізичні, когнітивні та моральні якості особистості), які, відповідно до сфери життєдіяльності, дозволяють утворювати похідні компетенції – трудову, технологічну, політико-правову. Звичайно, для цього до елементів базових компетенцій додаються досвід, знання, життєві цінності та духовні і матеріальні результати смисложиттєвих виборів [5, с. 503-504].

Базові (особистісно-центровані) компетенції – це сукупність компетенцій, здатностей, які є необхідною передумовою нормального розвитку та функціонування особистості, її успішності у різних сферах життєдіяльності. До складу базових компетенцій автор відносить фізичну, когнітивну, емоційно-вольову та духовну компетенції і пов'язані з ними здатності.

Похідні (суспільно-центровані) компетенції – це сукупність компетенцій та здатностей, які розвиваються на основі базових і визначають успішність життєдіяльності особистості у конкретних її сферах (наприклад, економічній, соціальній, сімейно-побутовій, політичній, культурній тощо).

Системну взаємодію компетентностей у процесі розвитку і саморозвитку особистості репрезентує російський психолог О. Лебедев.

Ключовим поняттям у цій взаємодії він вважає рівень освіченості – якість особистості, що характеризується здатністю розв'язувати завдання пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, комунікативної і перетворювальної діяльності. Спираючись на освоєний соціальний досвід, О. Лебедев виділяє чотири основні рівні освіченості, які можна досягти у процесі здобуття середньої освіти, а саме: грамотність, функціональну грамотність, інформованість, компетентність.

Грамотність характеризується здатністю використовувати основні способи пізнавальної діяльності, якими є читання, письмо

і рахунок. Функціональна грамотність - це здатність розв'язувати елементарні життєві завдання у різних сферах на основі прикладних знань. Рівень інформованості характеризується засвоєнням певного обсягу знань і здатністю репродукувати їх.

О. Лебедев розглядає компетентність як рівень освіченості, який характеризується здатністю розв'язувати завдання в різних сферах життєдіяльності на базі теоретичних знань. Це, передусім, методологічна, загальнокультурна, допрофесійна компетентність [5, с.49-50].

Відзначимо у цьому контексті також підхід В. Зарицької, яка поняття і зміст життєвої компетентності розглядає як найсуттєвішу детермінанту самореалізації особистості. При цьому авторка розглядає життєву компетентність як сукупність компетенцій. Ключовими з них вважаються такі, які в сукупності дають особистості змогу свідомо і раціонально будувати своє життя та досягати успіхів, тобто забезпечують успішну самореалізацію особистості. Виділені ключові компетенції об'єднано дослідницею у 6 груп: 1) компетенції у пізнавальній сфері; 2) у мотиваційній сфері; 3) у емоційно-вольовій сфері; 4) у сфері спілкування і поведінки; 5) пов'язані зі ставленням до самого себе; 6) компетенції профільного спрямування.

Згідно В. Зарицька, вважає, що соціально виправданий життєвий шлях особистості обирає в міру сформованості в неї життєвої компетентності та здатності використати її для самореалізації [6, с.8].

Іншими словами, життєва компетентність особистості не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності. Це специфічна здатність, яка дає змогу ефективно розв'язувати проблеми, що виникають у реальних ситуаціях життя. Вищі рівні компетентності передбачають ініціативу, організаторські здібності, здатність оцінювати наслідки своїх дій. Однак природа компетентності дозволяє отримати оптимальні результати у розв'язанні проблем можливі лише за умови глибокої особистої зацікавленості людини. Розвиток компетентності зводиться до того, що людина стає спроможною моделювати й оцінювати наслідки своїх дій завчасно і на тривалу перспективу. Це дає можливість їй здійснити перехід від зовнішньої оцінки до визначення „внутрішніх стандартів” оцінки себе, своїх планів, життєвих ситуацій та інших людей [5, с.140].

Механізмом розвитку життєвої компетентності І.Єрмаков вважає самоактуалізацію. На його думку, основою життєвої компетентності є ціннісна система особистості, що формується у процесі самоактуалізації [5, с.186]. Іншою важливою умовою формування життєвої компетентності автор вважає інтегрованість та конструктивність стилю життя: процес самоактуалізації, сприяючи формуванню конструктивного стилю життя, дозволяє реалізовувати більше життєвих цілей з меншими витратами часу та енергії, зберігаючи як внутрішню рівновагу, так і відносну відповідність вимогам соціального середовища. Тому конструктивність стилю життя є ознакою життєвої компетентності особистості [5,с.198].

На думку О. Кононко, компетентність передбачає відповідний віковим можливостям та індивідуальній історії життя дитини рівень розвитку особистісних механізмів, зокрема таких, як наслідування, ідентифікація, імітація, емпатія, рефлексія, образ „Я”, совість.

Компетентність тісно пов'язана з близьким до неї поняттям „зрілість” як сукупним станом високого розвитку фізіологічних, інтелектуальних, волевих, емоційних, моральних, соціальних параметрів поведінки дитини, що забезпечує їй готовність до повноцінного функціонування у природному, предметному і людському довкіллі, а також обізнаність у сфері „Я” [2, с.3-4], [5, с.159].

Одну з найпоспідовніших спроб концептуалізації цієї наукової категорії здійснено М. Степаненко, який вважає, що при розробці міждисциплінарної концепції життєвої компетентності особистості філософія має виконувати загально світоглядну і методологічну функції, здійснюючи координацію наукових досліджень людського життя, інтегруючи і синтезуючи теоретико-методологічні доробки, напрацьовані у теоретичних площинах педагогіки (компетентісно орієнтована освіта), психології особистості (концепції життєтворчості і мистецтва жити, індивідуального стилю діяльності, „Я-концепції”), соціології життя (концепції життєвих стратегій і життєвих стилів, феноменологічний аналіз стратегій життя сучасної людини), визначаючи перспективні напрями подальших досліджень [8, с.16].

Автор зазначає, що життєва компетентність є необхідною індивідуальною підставою багатовимірного процесу життєвого самовизначення і самоздійснення людини, це інтегративна якісна характеристика особистісного мистецтва жити, що має константні параметри, зумовлені екзистенційними потребами людини. У цих константних параметрах дослідник пропонує розрізняти дві

групи. По-перше, низку вимог щодо організації і проживання індивідуального життя (вимога зберігати і відтворювати тотожність із родом, традицією, природою, предками; переконаність у необхідності жити у згоді, гармонії з самим собою, що є невід'ємним засобом збереження тотожності зі світовим цілим; необхідність розрізняти добро і зло, справжнє і несправжнє у своєму існуванні, вибирати між духовним і плотським; необхідність обирати протягом усього життя між наявними у соціумі можливостями самоздійснення). По-друге, низку засобів, що забезпечують реалізацію цих вимог (самопізнання і самозаглиблення, дослідження власної душі; рефлексія у питаннях про сенсу життя та засобів подолання його швидкоплинності; вміння розрізняти „справжні” і „несправжні” страждання та їх долати; усвідомлення цілісності та єдності „Я”, його тілесних і духовних вимірів, багатоманіття можливих проявів людського в особистісному самоутвердженні і самоздійсненні; сприйняття особистісної визначеності й оригінальності як цінності, що досягається через продуктивне, творче діяння; здатність співвіднесення індивідуального життя та його ідеалу; усвідомлення, що не соціальний статус, а особистісні якості – власна воля, наполегливість, готовність самостійно приймати рішення і діяти – роблять людину соціальним дієвцем) [8, с.9].

М. Степаненко запропонував теоретичну модель, яка припускає виокремлення таких основних вимірів життєвої компетентності як: метаантропологічний (фіксує здатність особистості до індивідуального відтворення основних атрибутів людського життя у процесі самого життя, до продуктивного вирішення життєвих завдань, що визначаються специфікою людського способу буття у світі), індивідуально-особистісний (фіксує спроможність людини бути особистістю і жити як особистість, тобто бути здатною до самовизначення і самоздійснення, відшукування і реалізації свого покликання і призначення, до здійснення вчинку на особисту відповідальність), ситуативний (фіксує здатність особистості адекватно реагувати на обставини життя і знаходити адекватні рішення у конкретних життєвих ситуаціях) і соціальний (фіксує здатність особистості до продуктивного вирішення життєвих завдань, що визначаються специфікою соціального способу буття людини як у цілому, так і в його історичній і соціокультурній конкретності).

На думку вченого, невід'ємною, системоутворювальною складовою життєвої компетентності особистості є відповідальність

– екзистенційна (відповідальність за свою долю), особистісна (відповідальність за свої вчинки і дії), соціальна (відповідальність за їх соціальні наслідки) [8, с.11].

Згідно пропонованої моделі, аналіз метаантропологічного виміру актуалізує у змісті життєвої компетентності особистості такі складові як: духовність, критичне мислення, екзистенційна відповідальність. Індивідуальний вимір актуалізує у змісті життєвої компетентності особистості такі універсальні параметри: здатність до самовизначення, самоздійснення, самокорекції із дотриманням певних законів суспільного співбуття, врахуванням перспективи я-інший-третій (кожний), що передбачає здатність до самопізнання, саморефлексії, усвідомлення ціннісно-сміслових орієнтирів власного життя, усвідомлення відповідальності – екзистенційної, особистісної і соціальної – за власне життєвизначення і життєздійснення. Ситуативний вимір життєвої компетентності актуалізує в його змісті пізнавально-когнітивну, ціннісно-сміслову і діяльнісну складові. До універсальних соціальних параметрів віднесені: загальні чесноти - чесність, справедливість і сміливість; значення і смисли, вироблені спільнотою і традицією, „значущі інші”, почуття любові, доброзичливості, солідарності; орієнтація на усвідомлення власного призначення та знаходження справи, у якій воно може бути реалізоване (В. Франкл), що потребує наявності в особистості таких соціально значущих якостей як: цілеспрямованість, волюва наполегливість, відповідальність; інноваційне ставлення особистості до себе і світу, що вимагає здатності до професійної і соціальної мобільності, неперервної освіти, професійного і духовного самовдосконалення і, зрештою, забезпечується такими здатностями, як творче сприйняття минулого досвіду і майбутніх можливостей і трансгресивністю – готовністю подолати встановлені межі, усталені норми та правила [8, с.13].

Підсумуємо результати аналізу. У сучасних наукових дослідженнях категорія життєвої компетентності є предметом аналізу педагогічного, соціально-психологічного, соціологічного та філософського підходів. Вона розглядається як: особистісна якість; сукупність відповідних компетенцій; певний набутий рівень розвитку знань, умінь та навичок.

Більшість авторів під компетентністю розуміють загальну здатність і готовність особистості до дії, що ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих завдяки навчанню і вихованню, зорієнтованих

на становлення особистості як суб'єкта життя і культури, активну інтеграцію в суспільство, засвоєння багатогранної рольової палітри.

Компетентність включає уміння: розв'язувати найрізноманітніші життєві проблеми; отримувати й аналізувати інформацію; критично аналізувати її, приймати рішення; оцінювати соціальні наслідки дій; працювати в групі; розробляти й виконувати контракти; включатись у проекти, організовувати свою роботу, використовувати нові інформаційні технології, проявляти стійкість перед труднощами, знаходити нові рішення. Поняття компетентності інтегрує в собі такі складові: когнітивну, мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову тощо.

Життєву компетентність вчені розглядають як детермінанту саморозвитку, самореалізації, самоактуалізації, життєтворчості. Вона передбачає відповідний віковим можливостям та індивідуальній історії життя рівень розвитку особистісних механізмів, зокрема таких як: наслідування, ідентифікація, імітація, емпатія, рефлексія, образ „Я”, совість.

Компетентність тісно пов'язана з поняттями „зрілість”, „готовність” до виявлення соціальної активності, „індивідуальний стиль життєдіяльності”, системою ціннісних орієнтацій особистості. Системоуворювальною складовою життєвої компетентності називають відповідальність особистості за свою долю, за свої вчинки і дії, за їх соціальні наслідки. Особистісні риси компетентної людини є близькими до рис самоактуалізованої особистості.

Механізмом розвитку життєвої компетентності вчені вважають самоактуалізацію. Процес формування життєвої компетентності залежить від освітньо-культурної ситуації, в якій живе і розвивається особистість. З іншого боку, наявний рівень життєвої компетентності особистості визначає вибір нею життєвого шляху.

Отже, життєва компетентність є цілісним утворенням, яке становить складну системну властивість усієї особистості, що характеризує її здатність зберігати та оптимально відтворювати, розвивати себе, своє життя, успішно діяти в різних життєвих ситуаціях, вирішувати складні життєві завдання та проблеми; здатність особистості вирішувати проблеми в усіх сферах життєдіяльності, виконувати життєві і соціальні ролі, які ґрунтуються на життєтворчих знаннях, уміннях і навичках, життєвих досягненнях.

Водночас констатуємо недостатність висвітлення у наукових дослідженнях психологічних аспектів поняття життєвої

компетентності, що викликає потребу подальшої конкретизації її психологічного змісту та визначення психологічних чинників. Зазначимо, що подальша лінія розгортання нашого дослідження буде пов'язана з системним підходом до розуміння життєвої компетентності і розглядом її у межах концепції розвитку життєтворчої активності особистості В. Ямницького [9].

References:

1. Горностай П. Життєва компетентність в умовах обмеженості життєвого світу / Павло Горностай // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. – К. : Контекст. – С 44–47.
2. Демчук О. О. Компетентність психолога як складова загальної психологічної культури / О. О. Демчук // Наук. вісн.: зб.наук. пр., (Одеса, груд. 1997 р.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2007. – № 1–2. – С. 236–240.
3. Єрмаков І. Феномен компетентісно спрямованої освіти / І. Єрмаков, І. Погоріла // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2005. – № 9–10 – С. 2 ; <http://pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=213>.
4. Єрмаков І. Проектний підхід у школі життєвої компетентності / Іван Єрмаков // Підруч. для дир. – 2005. – № 9–10. – С. 32–49.
5. Життєва компетентність особистості: від теорій до практики : наук.- метод. посіб. / за ред. І. Г. Єрмакова – Запоріжжя : ЦентрІон, 2005. – 640 с.
6. Життєва компетентність особистості: від теорій до практики: наук.- метод. посіб. / за ред. І. Г. Єрмакова – Запоріжжя : ЦентрІон, 2005. – 640 с.
7. Серый А. Становление компетентности практического психолога / А. Серый // Высш. образование в России. – 2005. – № 5. – С. 63–66.
8. Степаненко М. Д. Життєва компетентність особистості: концептуальні засади та соціальні виміри : дис. ... канд. філос... наук : 19.00.03 / Михайло Дмитрович Степаненко, Харків, 2006.
9. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент : монографія / Вадим Маркович Ямницький. – О. : ПНЦ АПН України ; СВД Черкасов М.П., 2006 – 362 с.

Transliteration of References:

1. Hornostai P. Zhyttieva kompetentnist v umovakh obmezhenosti zhyttievoho svitu / Pavlo Hornostai // Kroky do kompetentnosti ta intehratsii v suspilstvo : nauk.-metod. zb. – K. : Kontekst. – S 44–47.
2. Demchuk O. O. Kompetentnist psykholoha yak skladova zahalnoi psykholohichnoi kultury / O. O. Demchuk // Nauk. visn.: zb.nauk. pr., (Odesa, hrud. 1997 r.) / Pivdennoukr. derzh. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho. – O., 2007. – № 1–2. – S. 236–240.

3. Iermakov I. Fenomen kompetentisno spriamovanoi osvity / I. Yermakov, I. Pohorila // Vidkrytyi urok: rozrobky, tekhnolohii, dosvid. – 2005. – № 9–10 – S. 2 ; <http://pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=213>.
4. Iermakov I. Proektnyi pidkhd u shkoli zhyttievoi kompetentnosti / Ivan Yermakov // Pidruch. dlia dyr. – 2005. – № 9–10. – S. 32–49.
5. Zhyttieva kompetentnist osobystosti: vid teorii do praktyky : nauk.- metod. posib. / za red. I. H. Yermakova – Zaporizhzhia : Tsentrion, 2005. – 640 s.
6. Zhyttieva kompetentnist osobystosti: vid teorii do praktyky: nauk.- metod. posib. / za red. I. H. Yermakova – Zaporizhzhia : Tsentrion, 2005. – 640 s.
7. Seruy A. Stanovlenye kompetentnosti praktycheskoho psykholoha / A. Seruy // Vussh. obrazovanye v Rossyy. – 2005. – № 5. – S. 63–66.
8. Stepanenko M. D. Zhyttieva kompetentnist osobystosti: kontseptualni zasady ta sotsialni vymiry : dys. ... kand. filos... nauk : 19.00.03 / Mykhailo Dmytrovych Stepanenko, Kharkiv, 2006.
9. Iamnytskyi V. M. Rozvytok zhyttietvorchoi aktyvnosti osobystosti: teoriia ta eksperyment : monohrafiia / Vadym Markovych Iamnytskyi. – O. : PNTs APN Ukrainy ; SVD Cherkasov M.P., 2006 – 362 s.

The Author

Demchuk Olena,
*Candidate of Psychological Sciences, Docent,
Department of General Psychology
and Psych Diagnostics,
Rivne State Humanitarian University,
Rivne, Ukraine
E-mail: demchuk15@ukr.net*

Abstracts

DEMCHUK OLENA. Wyjaśnienie pojęcia umiejętności życiowych osobowości i jego determinanty. Przedstawiono analizę wiodących paradygmatów badawczych oraz podejść psychologicznych i pedagogicznych do wyjaśnienia istoty pojęcia „życiowych umiejętności osobowości”, przeprowadzono systematyczne badanie zjawiska kompetencji życiowych, określono i opisano strukturę, wewnętrzne i zewnętrzne determinanty psychologiczne.

Słowa kluczowe: umiejętności życiowe osobowości, klasyfikacja, determinanty psychologiczne.

ДЕМЧУК ОЛЕНА. Кларифікація поняття життєвої компетентності особистості та його детермінанти. *Представлено аналіз провідних дослідницьких парадигм та психолого-педагогічних підходів до кларифікації сутності поняття «життєва компетентність особистості», здійснено системне вивчення феномена життєвої компетентності, визначено й описано його структуру, внутрішні та зовнішні психологічні детермінанти.*

Ключові слова: життєва компетентність особистості, класифікація, психологічні детермінанти.

ДЕМЧУК ЕЛЕНА. Кларификация понятия жизненной компетентности личности и его детерминанты. *Представлен анализ ведущих исследовательских парадигм и психолого-педагогических подходов к кларификации сущности понятия «жизненная компетентность личности», осуществлено системное изучение феномена жизненной компетентности, определены и описаны его структура, внутренние и внешние психологические детерминанты.*

Ключевые слова: жизненная компетентность личности, классификация, психологические детерминанты.

DEMCHUK OLENA. Clarification of the concept of vital competence of a person and its determinants. *The analysis of leading research paradigms and psychological and pedagogical approaches to clarification of the essence of the concept of "personality life competence", presented in the work the systemic studying of life competence phenomenon was done, its structure, inner and outer psychological reasons were defined and described in the work.*

Keywords: person's life competence, classification, psychological determinants.